

A MAGYAR SZÍNÉSZET KÉTSZÁZ ÉVE

Magyar Bálint

10. A Vigszínház és a többiek...

A nemzeti önérték nagy fellendülését jelentik a millenáris idők. Az 1896. évi ezeréves ünnepek azonban inkább a külsőségeket szolgálták, mint a belső megismerést, a problémákkal való leszámolást. Túl-ságosan is díszletek között mozogtak, amint azt akár a fennmaradt, egykorú filmhíradó-részletek is mutatják. Az azonban tény, hogy nagy lépésekkel segítették elő Budapest világvárosias fejlődését, és ezen belül színművészetünk is új állomáshoz érkezett.

A millennium idejében épült fel az Iparművészeti Múzeumtól a Ferenc József-hídig (Szabadság-híd), a Műcsarnoktól a földalatti vasútig, a millenáris emlékműtől az Országházig sok jellemző, nagyszabású középületünk, akárcsak a mai Nemzeti Galéria, vagy a Vigszínház. Elkészült a Nagykörút, az utcák nagy részén már villamos járt: megváltozott Budapest egész képe.

A Vigszínház 1896. május 1-én nyílt meg. Persze „a város szélén”, üres telkek, deszkapalánkok, rossz hírű szórakozóhelyek között. Úgy hihetnénk, a már meglévő Margit-híd révén főútvonalra előlépett Lipót körút (ma: Szent István körút) gyorsan segíti egy új városközpont kialakulását, de azt kell látnunk, a közvetlenül a Vigszínház mögött levő területek java része csak majd századunk harmincas éveiben fog beépülni. Sokáig áll fenn az a furcsa helyzet, hogy a világvárosias Lipót körúttól kifelé egy-két pernyire deszkapalánkkal szegélyezett telkek, ócskavastelepek közé érkezünk.

Az első megalapozott magánvállalkozás, a *Népszínház* még a hagyományok folytatójának tartotta magát: a sajátos magyar drámatípusnak hitt népszínművek művelőjének. De így is elfogadta Budapest főváros felügyeletét, hiszen ez egyben támogatást is jelentett. A *Vigszínház* ellenben már vállalta a teljes magárahagyatottságot, szinte gyökértelenséget. Helyzete nem volt veszélytelen: csak az általános felvirágzás sodrában bízhatott. A *Vigszínház* alapítása a nagyipari fejlődés első állomása volt. A *Molnár György—Miklósi György*-féle kisipari kísérletezések után az első színházi részvénytársaság, Szigorúan üzleti alapon.

Igazgatója *Ditrői Mór* lett, aki előzőleg a fénykorát élő kolozsvári színházat vezette. A kolozsvári Nemzeti Színház a hatvanas években kezdte visszanyerni régi jelentőségét, és a neves Shakespeare-színész, *E. Kovács Gyula* művészi befolyása alatt a budapesti Nemzeti Színháznak méltó társa lett. *Ditrői Mór* egy évtizedig volt igazgató Kolozsváron, mielőtt bekapcsolódott a budapesti *Vigszínház* rt. munkájába és a biztos sikert odahagyta az obszkurus környezetben levő Lipót körúti színház bizonytalan jövőjéért.

Társulatát is ismeretlen, fiatal, vidéki színészekből szervezte meg, tehát a szép színházépületen kívül minden ellene (és a józan ész ellen) szólott. Még a bemutatott előadás nagy bukása is. A költőfejedelem, *Jókai* írt kérésükre új darabot, *Barangok, vagy a peoniai vojvoda* címmel.

A darab három előadást ért meg, ami súlyosabb következményekkel járhatott volna egy hasonló, nemzeti színházi balsikernél, hiszen az új vállalkozásnak még nem voltak műsordarabjai, melyeket gyorsan be lehetett volna állítani a bukott darab helyére. *Ditrői* viszont jó előérzettel felkészült erre az eshetőségre. Tartalékban tartott, egy majdnem kész előadást, egy francia bohózatot, melynek viszont átütő sikere volt, ötvenötöszer került színre. Címe: *Az államtitkár úr*.

A *Vigszínház* gyors tempót diktált, és olyan területek előzött, melyre a Nemzeti Színház nem követhette. A *Nemzeti Színház* megújult műsorát a kritika éles figyelemmel kísérte, és elismeréssel adózott a klasszikusok színrehozatalának, viszont kárhoztatta a bemutatott, könnyed hangvételű francia darabokért. A *Nemzeti Színház* tehát nem szállhatott ennél lejjebb. Így tehetetlenül kellett figyelnie a *Vigszínház* „még könnyedebb” műsorát, hozzá képest gatlástalanabb szórakoztató eszközeit. *Az államtitkár úr* például egy magas rangú államférfi példatár és komikus kalandjáról tárgyalja: az állami felügyelet alatt működő Nemzeti Színházban hasonló hang elképzelhetetlen lett volna. Az utána következő darabok is többnyire sikeresek voltak, így a közönség váratlanul hamar hozzászokott, hogy a Lipót körútban többé ne a város szélét lássa, hanem beillesse megszokott útvonalai közé.

Röviddel később már igen nagy sikernek tapsolható az közönség. A hipnózis körül játszódó rémdráma, a

Trilby mintegy százötvenszer került színre. De szép sorozatot ért el a *Mozgófényképek, A hálókocsi el-lenőre*, és főként az *Osztrigás Mici*. Persze, a félsikerek, sőt a bukások légiója között. Azonban mindez együtt új, életképes színházat teremtett, mely hamarosan önálló, sőt előkelő pozícióra tett szert, és mintegy a nagypolgári Budapest szimbólumává vált. Még a kisiklásai is beváltak néha. Például amikor a stílusától olyan távol eső témát vitt színpadra, mint *Herczeg Ferenc Ocskay brigadérosa*. *Herczeg Ferenc A dolovai nábob leánya* óta a Nemzeti Színházban a *Csiky* utáni új stílust képviselte, úgy látszott, elválaszthatatlan lesz attól a színházról, mely felfedezte, és ahol egy időben indult el a népszerűség és a hivatalos elismerések útján. A kuruckori témájú, jelmezes, történelmi dráma azonban a frakkos szalondrámák színpadán — felújításaival együtt — százkilencven előadást ért meg. Ezzel szemben, amikor *Jászai Mari* a Nemzeti Színházról való egyik összeveszése után a Vigszínház szerződött, ezen a húzáson mindenki csak vesztett, és a nemesveretű tragikát, aki az itteni könnyed játékmódorba oda nem illő, nehézkes elemet vegyített, egy balsikerű évad után kénytelen volt visszaengedni méltó helyére.

A Vigszínház ugyanis addig ismeretlen, fiatal színészekkel érte el a sikereit. *Fenyvesi Emil*, *Góth Sándor*, *Hegedűs Gyula*, *Haraszthy Hermina*, *Varsányi Irén* nemcsak egyéniségeknek bizonyultak, de a jó érzékű rendező *Ditrői Mór* keze alatt, addig szokatlan, bravúros összejáratást produkáltak. A Nemzeti Színház század eleji kitűnőségei a pergő iramot követelő francia vígjátékokban is szinte szoborként jelentek meg egymás mellett, nagy formátumú alakításokat sokszor csak a szöveg kötötte össze, nem a játék. A *Vigszínház* gyors tempójú előadásaiban az alakítások egybekapcsolódtak, egymást segítették és összejárató ötveződték. Persze, a régi stílussal szembeállítva, az említett nemzeti színházi előadások is már az összejáték benyomását keltették, viszont a náluk sokkal korszerűbb vigszínházi játék, mai szemmel tekintve, bizony még csak törekvést jelentene az összejáték felé. Nagyon kiütöknének benne az egyéni játéktípus különbözőségei. A megfontolt, lassú beszédű, a cselekmény tartalmát kijátszó *Hegedűs Gyulától* a sebes beszédű, sziporkázó *Góth Sándorig*, *Herczeg Ferencnek* még több darabja került színre a Vigszínházban, köztük innen indult el világsikerű *Jókai* *A két róka*, de az igazi szerző *Molnár Ferenc* lett, akinek két kezdeti félsikere (*Doktor úr*, *Józsi*) után *Az ördög* és a *Liliom* döntő sikere egész pályájára szóló, töretlen népszerűséget biztosított.

A Vigszínház tehát a hanyatló Népszínház idejében a Nemzeti Színház veszélyes vetélytársa lett. A vetélkedés a századforduló táján persze már a magyar színeszet belügye volt. Az egykori Pestvárosi Német Színház jogutódja, a Gyapjú utcai színház (Báthory utca) az 1899-es leégése után már nem nyílt meg újra. A *Budai Színkör* régen áttért a magyar előadásokra és ugyancsak magyarrá változott az eleinte német nyelvű, *Városligeti Színkör*. *Feld Zsigmond* színháza is. Az 1896-ban a Városligetben megnyílt *Műszínkör* már alapításakor magyar nyelvű volt, akárcsak az 1897-ben megnyílt, óbudai *Kisfaludy Színház*. Ez a mai Árpád-híd budai hídfője táján működött 1944-ig. Budapest ostroma alatt olyan súlyosan megsérült, hogy nem lehetett többé helyreállítani. A német színeszetet a kilencvenes évektől kezdve már csak egyes kabarék képviselték. Legtovább, a húszas évek közepéig a *Rott* és *Steinhardt* vezetése alatt működő *Kis komédia*, a Révai utcában, a mai Vidám Színpad helyiségében.

A millenáris színházalapítások közül a Vigszínház mellett a *Magyar Színház* volt a legjelentősebb. 1897-ben, szintén „külső területen”, az Izabella (ma: Hevesi Sándor) téren. Túl rajta ekkor volt épülőben a „Csikagónak” csúfolt városrész, a Garay tér vidéke. A Magyar Színház is *Rákosi Jenő—Beöthy László*-féle vállalkozás volt. Olcsó telken, érzékeny távolságban a főútvonalaktól, miáltal egy jó évtizedre volt szüksége ahhoz, hogy megvesse lábát a színházak versenyében. Néhány nagy sikerre ebben az időben is hivatkozhat, mint a *Gésák* című operett, *Herczeg Ferenc* vígjátéka, *A Gyurkovics lányok*, vagy a kényszerűségből váltalt *Vig özevgy*, melytől senki sem várta, hogy az operettek történetének legnagyobb sikere lesz. A színház csupán akkor került biztos kezekbe, amikor az időközben eltávozott *Beöthy László* újra átvette igazgatását.